Hans Goslinga

Er is een premier nodig van het kaliber Piet de Jong

Tijdens zijn premierschap wandelde Piet de Jong eens met Joseph Luns van het Plein naar restaurant Royal aan het Lange Voorhout, toen de minister van buitenlandse zaken hem toevertrouwde dat hij die nacht een mooie droom had gehad. Niet voor het eerst trouwens. Hij had de beelden al vaker gedroomd en iedere keer waren ze weer prachtig. O ja, Josèph, zei De Jong nieuwsgierig, voor de draad ermee dan. Luns vertelde dat ze in zijn droom samen op weg waren naar Royal en dat er bij het Toernooiveld een vrachtauto de hoek om kwam die De Jong omver reed. Terwijl Luns zich over hem heen boog, fluisterde de stervende premier tegen hem: „Josèph, neem het over".

In werkelijkheid heeft Piet de Jong (94) Luns al acht jaar overleefd. Hij vertelde het verhaal van de droom afgelopen donderdag in Den Haag bij de presentatie van de biografie over zijn partijgenoot, die negentien jaar achtereen (1952-1971) minister van buitenlandse zaken was. De Nederlandse politiek kent geen positie die iemand een ademtocht scheidt van het premierschap. Een vicepremier kan de boel wel tijdelijk waarnemen, maar de aanstelling van een nieuwe premier is een apart verhaal dat politiek heel wat voeten in aarde kan hebben.

De populaire Luns zat wel hoog in de hiërarchie van zijn partij, de katholieke KVP, maar het is onwaarschijnlijk dat hij, was De Jong de na-

Met JP opnieuw als kopman bevordert het CDA ongezonde verschijnselen

tie voortijdig ontvallen, de nieuwe premier was geworden. Hoewel pas veel later duidelijk is geworden dat het kabinet-De Jong een uiterst progressief beleid had gevoerd, was het beeld van hem en Luns in die dagen van linkse opstandigheid dat van twee oerconservatieve heren. De voorzitter van de opportunistische KPV, Fons van der Stee, had na de regeerperiode van De Jong dan ook minder tijd nodig dan de vrachtwagen van Luns om de premier politiek te vermorzelen.

Anders dan nu was deze post nog niet gekoppeld aan het politieke leiderschap, dat onder Balkenende zelfs stilletjes is getransformeerd tot partijleiderschap. Wat Van der Stee nog wel kon, al werd hij na zijn aanzegging terstond en zonder omhaal door De Jong buiten de deur gezet, kan Van Heeswijk, de huidige CDA-voorzitter, bij lange na niet meer. De partij heeft zich te schikken naar de partijleider, niet andersom. De voorzitter is een zwakke figuur geworden, met als taak de leden koest te houden, niet om hun een stem geven. Bij de PvdA is dat niet anders, al onttrekt de euforie over de kandidatuur van Cohen de werkelijkheid van een partijdemocratie die op sterven na dood is, nu wat aan het oog.

Bij het CDA is de ironie dat de overijlde herbevestiging van Balkenendes lijsttrekkerschap niet minder getuigt van paniekvoetbal dan het afvoeren van De Jong. De KVP zag destijds enkele belangrijke factoren over het hoofd: de voormalige onderzeebootcommandant was de eerste naoorlogse premier die de rit vol maakte, hij was geliefd onder de 'zwijgende meerderheid' van de bevolking en voerde in woelige dagen een beleid dat hij zelf karakteriseerde als 'verend opvangen'. Dat laatste had hij geleerd in de enge ruimte van de onderzeeboot, waar wel eens iemand onder de spanningen bezweek. Een matroos vertelde hem ooit in volle ernst dat hij elke avond contact had met Stalin. De Jong ging hier serieus op in, vroeg waar ze het zoal over hadden en zei tot slot: „Als je hem vanavond spreekt, doe 'm de hartelijke groeten van mij".

De KVP meende met Veringa een kopman te hebben die beter bij de progressieve tijdgeest paste dan De Jong, maar zij leed opnieuw een fors verlies – tussen 1963 en 1972 werd de partij gehalveerd. Balkenende had na de val van zijn vierde kabinet ten minste drie gewichtige redenen om zich af te vragen of hij opnieuw de aangewezen figuur zou zijn voor het lijsttrekkerschap. De eerste is dat het, uitgaande van de menselijke natuur, niet goed is langer dan acht jaar macht uit te oefenen. Dat gaat gepaard met ongezonde verschijnselen, zoals het uitbannen van alle kritiek. JP hekelde die cultuur toen hij in de oppositie zat.

In ons bestel is de macht van een premier weliswaar beperkt, maar de positie brengt wel degelijk invloed en status mee. Het is voor iedereen op die plek moeilijk daar afstand van te doen. Wim Kok heeft laten zien dat het mogelijk is, maar hij is een uitzondering. Juist omdat het zo moeilijk is, zou de regel moeten worden ingevoerd dat een premier hooguit twee ambtstermijnen mag dienen. De Amerikaanse grondwet kent die regel voor het presidentschap ('Niemand zal meer dan tweemaal gekozen worden voor het ambt van President'). De macht van de president van Amerika is vele malen groter dan die van de Nederlandse premier en daaruit vloeit de tweede reden voort.

In ons coalitiebestel moet een premier, wil hij succesvol zijn, investeren in vertrouwen in de coalitie. De macht die partijen hier hebben is niet dat ze iets tot stand kunnen brengen, maar dat ze zaken (zoals een nieuwe missie in Uruzgan) kunnen tegenhouden. Aan de premier de taak te voorkomen dat het zo ver komt. Beschikt Balkenende nog over dit vermogen om naar het beeld van de oude Donner (A.M.) de herder van een kudde stekelvarkens te zijn? Het feit dat de koningin hem na de val van het kabinet op basis van alle adviezen strak aan de ketting van de Kamer heeft gelegd, wijst daar niet op. Balkenende heeft zich in de afgelopen jaren meer ontpopt als CDA-leider dan als de premier die, iets boven de partijen opererend, ieder zijn deel geeft.

Daaruit volgt de derde reden. Het verbrokkelende politieke landschap vergt een premier die het meer dan ooit van dat vermogen moet hebben, of er nu een meerderheidskabinet komt of een extra-parlementair kabinet. Eigenlijk is er iemand nodig van het kaliber Piet de Jong.

Foto links: Rita tijdens de oorlog met haar 'onderduikbroertje' Wim. Foto rechts: kort na de oorlog.

De sterren zijn verdwenen

VERVOLG VAN PAGINA 27

ingericht voor een eventueel onderduikertje, en niet speciaal voor mij.

Het grootste verschil met mijn eerste onderduikadres was dat ik me nu wel thuis voelde, onmiddellijk. Ik heb er geen moment aan getwijfeld dat ik echt gewenst was. Tante Hil, die nog even bleef logeren, vertelde oom Kees tijdens een van die eerste dagen dat ik een kerstkindje was. „Ze is op Eerste Kerstdag geboren." Prachtig vonden ze dat. Oom Kees wees op de baby: „Hij wordt één als jij zeven wordt."

Ik dacht dat ik door de grond zakte: toen ik zes werd, moest ik zeggen dat ik vijf werd, dus nu ik zeven zou worden, moest ik zeggen dat ik zes werd. Anders moest ik een ster dragen.

„Hé, wat is dat nou?", vroeg oom Kees, die de angst van mijn gezicht kon lezen.

„Dat mag je niet zeggen, je moet zeggen dat ik zes word."

„Waarom?"

„Als ik zeg dat ik zeven word, moet ik een ster dragen."

„Jij hoeft helemaal geen ster te dragen", zei oom Kees. „Jij bent van nu af Rietje Fonds. Jij woont bij ons in huis. Jij bent onze Rietepiet, en onze Rietepiet draagt niks geen ster, want bij ons draagt niemand een ster."

Ik hoorde nu bij de familie Fonds, en niet meer bij de sterren. Toen dacht ik: de sterren zijn verdwenen. Dat gaf me een heerlijk gevoel. Wat die sterren echt betekenden, heb ik destijds niet begrepen.

Begin '44 zijn we met het hele gezin geëvacueerd naar het Kwakersplein in Amsterdam. Net op tijd – een week na ons vertrek viel er een brandbom op het huis in Hengelo. In Amsterdam kon ik voor het eerst even naar school, ik hoorde nu namelijk gewoon bij de familie. In die tijd waren de huishoudens zo ontwricht dat niemand meer probeerde te achterhalen hoe gezinnen precies in elkaar zaten. Al met al heb ik hooguit vijf, zes maanden op die school gezeten.

Hoewel ik opgenomen was in het gezin, traditioneel christelijk werd opgevoed, en het enige kinderboek dat ik las de kinderbijbel was, besefte ik in Amsterdam voor het eerst wat er kon gebeuren als je Joods was. Dat kwam door Danny, een klasgenoot, een mooi jongetje met donkere ogen en zwarte krullen. Wij sloten vriendschap, liepen elke dag samen naar school. Tot die ochtend dat ik aanbelde, waarop zijn moeder opendeed en met roodomrande ogen vertelde dat Danny uit logeren was, en voorlopig niet op school zou komen. Toen ging er bij mij een lampje branden. Was dit wel zijn moeder? Hij heet geen Danny Pieterse, dacht ik, net zomin als ik Rietje Fonds heet.

BEELD: MARCEL VAN DER DRIFT

Hoewel ik sinds de verdwijning van Danny goed besefte dat er vreemde dingen konden gebeuren als je Joods was, wist ik niets van het religieuze Jodendom af. Daar vertelden oom Kees en tante Marie mij ook niet over. Ik werd gereformeerd opgevoed. Heerlijk vond ik het om 's zondags naar de kerk te gaan, want daar werd mooi gezongen: 't Hijgend hert der jacht ontkomen – ik wist niet wat ik zong, maar het klonk prachtig.

Rond het achtste jaar krijgt elk kind een soort godsbegrip, dan is het een veilig idee te geloven in iemand boven je die zegt: „Nou, jij bent een brave meid." Elke avond zegde ik dan ook braaf mijn gebed op voor de Here Jezus in de hemel, want ik dacht: er zit daar iemand die meekijkt, en als ik nou maar goed doe, vindt hij mij lief en dóét hij ook dingen voor mij.

Na de bevrijding ben ik abrupt opgehouden te geloven. Op 7 mei was het groot feest in Amsterdam. Iedereen ging de straat op, wij ook. Tante Marie met haar dikke buik, Wim in de kinderwagen, en ik huppelde ernaast. Dansend en juichend gingen we op weg naar de Dam. Daar bleken nog Duitsers te zijn, die vanaf het balkon van de Groote Club, dus van bovenaf het gebouw, het vuur op de menigte openden. Snel doken we weg achter het paleis. Toen we aan het einde van die geweldige dag op het Kwakersplein kwamen, zei tante Marie: „Nou, Rietepiet, nu is het wachten tot je ouders komen. Die zijn er vast snel, want de oorlog is voorbij."

Dat zal me toch niet gebeuren, dacht ik. Dat mag niet! Ik wil hier nooit meer weg! Mijn ouders zeiden me niets. Er was er maar één, zo dacht ik, die de macht en de kracht had om ervoor te zorgen dat ik bij de familie Fonds kon blijven: Onze-Lieve-Heer. 's Avonds heb ik eindeloos op mijn knietjes gelegen om te bidden dat mijn ouders niet terug zouden komen – zonder te kunnen beseffen wat die woorden later voor zwaarte zouden krijgen.

Eén ding stond voor mij als een paal boven water: zolang tante Marie zwanger was, kon ik haar niet in de steek laten. Ik zorgde voor haar, zij was van mij afhankelijk. Maar ik nam aan dat het niet zo'n vaart zou lopen, zo snel zouden mijn ouders toch niet terugkomen?

Dat had ik mis: half mei werd er aangebeld. Ik zat met mijn pleegbroertje op het balkon te spelen, hoorde oom Kees de deur opentrekken, en roepen: „Goh Beb, Frits, dat jullie er nu al zijn!" Ik wist gelijk wie het waren en ging met mijn rug naar de balkondeur zitten. Toen riep tante Marie: „Rietepiet, kijk eens wie daar zijn!" Ik hoorde ze naar boven komen, ik heb me omgedraaid: „Dag mevrouw, dag meneer." Dat was het, ik ging weer verder met spelen. Ik heb verder geen enkele herinnering aan deze hereniging. Heb ik ze vervolgens nog omhelsd? Een kus gegeven? Een hand? Niets.

Mijn ouders hadden inwoning gekregen bij de familie Amsterdam in Betondorp. En ik ging mee. De vader van het gezin, Bertus Amsterdam, had er destijds voor gezorgd dat ik verplaatst werd van mijn eerste onderduikgezin naar het tweede, in Hengelo. Hij was tijdens de oorlog ook geregeld naar Zeist gefietst, waar mijn ouders ondergedoken zaten, om hun geld te bezorgen voor de kosten van de onderduik. Dan 'postte' hij ook nog even de brieven die mijn ouders en ik elkaar schreven.

Oom Kees heeft mij veel later verteld hoe hij gesoebat heeft bij mijn vader: „Neem haar niet rücksichtslos mee, laat haar hier. Neem haar eerst een dagje mee naar Artis, laat haar dan een nachtje bij jullie slapen." Niets daarvan.

Ik zei nog dat ik voor tante Marie wilde zorgen tot de baby er was. Het mocht niet baten, ik werd meegenomen. Ook van het afscheid herinner ik mij niets.

Wel weet ik dat ik op dat moment ongelovig werd. Als Onze-Lieve-Heer nu niet ingreep, had hij voor mij afgedaan. Ik heb nog twee dagen voor het eten geprobeerd 'Here zegen deze spijze amen' te zeggen. Mijn ouders: „Dat doen wij niet." Dan niet, dacht ik, ik geloof er toch niet meer in.

Mijn vader vond het belangrijk om mij in de periode daarna regelmatig mee te nemen naar het Portugees Israëlitisch Ziekenhuis aan de Henri Polaklaan, toen nog de Plantage Fransenlaan. In dat ziekenhuis, vlak om de hoek bij de Hollandsche Schouwburg, werden de mensen die terugkeerden uit de kampen opgevangen. Dan gingen we kijken of er iemand bij was die we kenden. Ze kwamen terug op de plek waarvandaan ze vertrokken waren, soms met de gestreepte kampkleding nog aan, dik van het hongeroedeem of zo mager als een skelet. Ik vond die mensen doodeng. „Kijk, dit is wat ze met de Joden hebben gedaan", zei mijn vader dan. „En jij bent ook een Jood." Toen is mijn 'Joodse' opvoeding dus echt begonnen.

Van oom Kees en tante Marie hoorde ik niets meer. Er was geen telefoon, en het was te ver om van de Middenweg naar het Kwakersplein te lopen. Ik voelde me hoogst ongelukkig, ik had me voorgenomen voor tante Marie te zorgen tot de baby er was. Wat kwam daar nu van terecht? Pas twee maanden na de geboorte hoorde ik van het bestaan van Inge, die ik als mijn nieuwe zusje beschouwde.

Met mijn moeder ben ik nog één keer naar ons oude huis in de Jekerstraat gegaan. Het huis was bewoond. Mijn moeder zag op het balkon aan de straatkant een zonnescherm hangen dat zij hadden laten plaatsen. Zij wilde dat graag hebben voor hun nieuwe huis. Wij belden aan om ernaar te vragen. Het huis was leeggehaald, op een jugendstilschilderij na dat boven de schouw hing. „Mam!", riep ik. „Daar hangt ons schilderij." De bewoners gaven geen krimp. Het huis was hun toegewezen, met alles erop en eraan – het zonnescherm kregen we niet terug.

Komende vrijdag in de Verdieping:
deel twee van 'Andere Achterhuizen'

Schrijfwedstrijd Goed/Fout

Was uw buurman 'fout' in de oorlog? Verborg uw oma onderduikers op zolder? Verdiende uw oom tussen 1940 en 1945 fortuinen op de zwarte markt? Is uw oorlogsverhaal zwart, wit of grijs getint?
Doe dan mee aan de Trouw-Schrijfwedstrijd 'Goed/Fout'. Recente films als 'Oorlogswinter' en 'Zwartboek' en klassieke boeken als 'De aanslag' onderzoeken die twee begrippen. U ook?
Inzenden kan via www.trouw.nl/schrijf vóór 26 april. Waargebeurde maar ook verzonnen verhalen (max. 500 woorden) zijn welkom. De mooiste bijdragen worden begin mei gepubliceerd in de krant.

Sylvain Ephimenco

Neger

Nadat ik gisteren de berichten over de 'neger van Venlo' had gelezen begon ik aan mezelf te twijfelen: welke incidenten uit mijn jeugd, mochten ze bekend raken, zouden mijn huidige maatschappelijke positie kunnen ondermijnen? Volgens mij zou dat bedplassen van meer dan 40 jaar geleden mij best in diskrediet kunnen brengen. Rond mijn negende begon ik plots en onverwacht grote plassen urine in mijn lakens aan te leggen. Bijna iedere nacht. Moeder boos en wanhopig en kindje beschaamd. Hoewel dit verschijnsel nog voor mijn tiende levensjaar ophield, kan ik niet beweren dat het geen weerslag op mijn professionele leven heeft gehad. Kun je bepaalde zure stukjes niet uit het baden in eigen intiem vocht verklaren? Kunnen sommige harde stukken niet als een soort wraakoefening tegen mijn zwakke blaas van toen worden uitgelegd? Gisteren verschenen op de site van het Algemeen Dagblad sappige verhalen over de 'neger van Venlo' en hier en daar psychologische analyses over Geert Wilders. Want die neger, dat was Geert. Het schijnt dat vanaf de eerste klas van de lagere school tot aan de mavo, volgens het AD, de huidige PVV-leider op een bijna onmenselijke manier permanent werd gepest. Door zijn licht Indische uiterlijk werd hij regelmatig voor 'neger' uitgemaakt. De jonge Geert werd door groepen scholieren in een hoek van het schoolplein gedreven. Ze duwden hem en riepen 'neger' in zijn oor: 'Geert was gewoon het pispaaltje zoals iedere klas wel een pispaaltje heeft'. Erger: de gepeste kwam af en toe bond en blauw geslagen thuis. Hij spijbelde om het pesten te ontlopen en ging liever in een fabriek werken dan zijn studie voortzetten. Normaal gesproken, wekken zulke dramatische taferelen medeleven en sympathie op voor de gepeste. Maar ik vermoed dat een heel bataljon zielknijpers zich gisteren al opmaakte om het politieke parcours van Wilders met behulp van zijn traumatische jeugd nader te verklaren. Want als je het goed doet, als je de verbinding kunt leggen tussen de gefrustreerde adolescent en de politicus, misschien kun je dan ook de maatschappelijke problemen die hij aankaart definitief relativeren. Luister bijvoorbeeld naar een toenmalige klasgenoot (bestaat hij echt en heeft hij ook aan die pesterijen meegedaan?) die zeker geen aanhanger van de politicus mag worden genoemd: „Zo'n persoonlijke frustratie is natuurlijk geen goede basis voor een politiek partijprogramma. Zijn geblondeerde haar laat zien dat hij nog steeds kampt met de vooroordelen uit zijn schooltijd. Laat hem eerst maar eens met zichzelf in het reine komen voordat hij zich op Nederland stort." En klaar is Kees. Of dat hele verhaal op de AD-site en elders wel klopt, vraag ik me wel ernstig af. De bronnen van de krant lijken nogal dubieus. Maar ook een canard is nooit onschuldig en kan een dodelijk effect sorteren. Het is volkomen legitiem om Wilders wegens zijn ideeën politiek te willen bestrijden maar laat alsjeblieft zijn al dan niet verzonnen jeugdtrauma's er buiten. Politiek is vuil en vunzig, zei Pechtold ooit. Maar afhankelijk van de persoon en de nabijheid van verkiezingen, kan politiek ook goor en weerzinwekkend zijn.